

картографуючи назви для поняття «околиця села» (карта №542), автор відсилає читача й до 541, 543, 544 і 847 карт цього тому. У коментарях подаються також відсилання на згаданий тритомний атлас автора, в якому картографовані мадяризми в українських говорах Закарпаття.

Немає сумніву, що обидва томи «Атласа» виконано на рівні сучасних вимог, адже при їх написанні автор не тільки широко використовує найновіші досягнення вітчизняної та зарубіжної сучасної лінгвогеографії, а й розвиває ці аспекти в новому плані (подача індексів слів та семантичних карт, порівняння картографованого матеріалу з іншими наявними лінгвістичними атласами, з'ясування етимології слів тощо).

Високо оцінюючи копітку й довготривалу роботу П.Лизанця по укладанню «Атласа», ми хотіли б висловити й деякі побажання, які при підготовці третього тому можна буде врахувати. Скажімо, картографуючи назви на позначення зовнішніх та внутрішніх особливостей людини, автор наводить багаті синонімічні гнізда, проте не завжди з'ясовує їх характер (семантична близькість, віддаленість, традиційна й іншомовна назви тощо). Добре, що ряд карт, як відзначає автор, присвячено дослідженню українсько-угорської та російсько-угорської мовної інтерференції, тобто на карті поряд з

традиційною угорською назвою приводяться й новіші запозичення з української та російської мов. Проте на окремих картах традиційної української чи російської назви, як протиставлення, немає, а подається іншомовне слово, яке могло увійти в угорські говори Закарпаття з української чи російської мов, але в коментарі про це не говориться. Приміром, на карті №730 для позначення поняття «телеграма» подаються угорські назви *távirat*, *sürgöny* і українське (чи російське) запозичення *telegram*; на карті №735 картографуються лексеми на позначення «авансу, завдатку»: *előleg* і *avansz*; на карті №743 на позначення «олівця» дається традиційна назва *ceruza* і українське діалектне *plajbász*. Тут, як бачимо, назви *telegram*, *avansz* і *plajbász* є дійсно іншомовними словами, запозиченими через посередництво російської чи української мов, але вони аж ніяк не є традиційними українськими чи російськими словами. Похвально, що в кінці другого тому подано список усіх лінгвістичних карт першого тому за тематичними групами, але в списку карт другого тому тематичні групи не виділяються.

«Атлас угорських говорів Закарпаття» (т. II) є незаперечним науковим здобутком як для унгаристики, так і для славистики та мовознавчої науки в цілому, а титанічна праця автора гідна наслідування.

Галина Мацюк

Якщо ви хочете більше дізнатися про своє ім'я

Л.Г.Скрипник, Н.П.Дзятківська. Власні імена людей: Словник-довідник. 3-є вид., виправлене й доповнене / За ред. В.М.Русанівського. - К.: Наук. думка, 1996. - 335 с.

У піднесенні культури української мови важливу роль відіграють словники різних типів і призначення, які фіксують норми усного й писемного мовлення. Якщо виникає питання про те, звідки прийшло ім'я, що воно означає, як змінюється прізвище, яку форму по батькові треба вживати і под., то в пошуках відповіді звертаємося до словника власних імен людей.

Видання довідника «Українсько-російський і російсько-український словник імен людей» розпочалося з 1954 р., наступні випуски - у 1961, 1967, 1972 і 1976 роках (укладачі Н.Дзятківська, С.Левченко, Л.Скрипник; редактори відповідно - І.Кириченко, С.Левченко, Л.Скрипник). Через десять років після п'ятого видання вийшла праця Л.Скрипник і Н.Дзятківської «Власні імена людей» за ред. В.Русанівського, К., 1986 (Словник-86) - це вже новий тип видання (словник-довідник) з іншою структурою (додано деякі розділи) й обсягом інформації.

У зв'язку з новим статусом української мови як державної, а звідси породженою практичною необхідністю, виникає соціальне замовлення на друге, виправлене й доповнене видання цього словника, яке побачило світ у 1996 р.

Ознайомлення з перевиданим словником-довідником (Словник-96) засвідчує, що в ньому є: а) відомості про

офіційні імена та їх рівноправні нормативні варіанти; б) скорочені та здрібніло-пестливі варіанти імен у співвідношенні з офіційними; в) українсько-російські та російсько-українські відповідники; г) правописна частина, що розкриває орфографічні та граматичні особливості імен, по батькові, прізвищ. Увесь цей матеріал скомпоновано таким чином: «У світі власних імен людей» (вступна частина); «Завдання та будова Словника-довідника» (вступ), «Найпоширеніші імена, їх походження та варіанти» (перший розділ), «Українсько-російський та російсько-український словник імен» (другий розділ), «Правописний довідник» (розділ третій), «Додатки» (розділ четвертий).

Виважена й непереобтяжлива система ремарок, уміння побачити й зафіксувати нові тенденції розвитку сучасного іменного репертуару (активізація вживання імен традиційного вітчизняного фонду, оновлення сучасного складу імен, констатація відсутності їх соціальної маркованості та ін.) - все це робить словник цікавим довідником для широкого загалу. Філолог отримає багатоаспектну інформацію про шари імен з погляду їх походження, про роль територіального фактора у цій системі, взаємодію літературно-книжної та усно-розмовної традицій, розмовно-побутові варіанти імен, функціонування імен у народній пісні та художній літературі тощо.

Крім цього, автори Словника-96 пропонують своє-рідний «юридичний» підхід до досліджуваного матеріалу. Він визначений тим, що ім'я є таким словесним знаком, який фіксується в різних документах від народження дитини; саме з його допомогою здійснюється легалізація особи, а законодавство України регламентує порядок присвоєння імені новонародженому (с.14).

Яку ж нову інформацію подає Словник-96 порівняно зі своїм попередником Словником-86?

Теоретичною основою Словника-96 стали найновіші дослідження імен та прізвищ (див. значно доповнений «Список літератури»). У вступних розділах і в тексті словникової частини звернено увагу на потребу вираження національних особливостей функціонування імен в Україні. Так, уважний читач помітить, що автори Словника-96 у ряді випадків відмовилися від обмежувальної ремарки *розмовне*, яке стримувало вживання тих чи інших варіантів імен у ролі документальних. Ця зміна особливо чітко простежується в «Українсько-російській частині» (с. 221-255). Наприклад, у статті *Панас* подано без обмежень варіанти *Танас, Танась, Танасій*, а в статті *Степанида* - *Стеха, Стефа, Степа*. У цій же частині з'явився новий елемент граматичної характеристики українських імен: наведення відмінкових закінчень, зокрема послідовно подаються форми кличного відмінка, що активізує їхнє вживання як в усному, так і в писемному мовленні.

У «Правописному довіднику» змінене правило про відмінювання прізвищ на *-ів, -їв*. У Словнику-86 стверджувалося, що «написання непрямих відмінків від прізвищ на *-ів, -їв* зі збереженням *і*, як-то: *Якиміва, Якиміву, Якимівим*, слід вважати ненормативним» (с. 283). У Словнику-96 враховуються рекомендації найновіших правописних джерел, тому визнано «нормативним обидва варіанти відмінювання - з чергуванням і без нього» (с.303). Отож, автори Словника-96 помічають цікаве явище - своєрідне розширення граматичних норм окремих імен та прізвищ.

Чимало нового є і в «Списку літератури». У ньому простежується активізація досліджень імен та прізвищ, зафіксованих в історичних джерелах (зокрема, в козацьких реєстрах), а також досліджень особливостей сучасного найменування в різних регіонах України. Привертає увагу

поява праць, присвячених пошукам стабільних правил відтворення українських назв іноземними мовами, що важливо в період розширення міжнародних зв'язків України як самостійної держави. З'явився також ряд популярних праць про імена й прізвища, попит на які дедалі зростає.

У першому розділі переглянуто й оновлено ілюстративний матеріал.

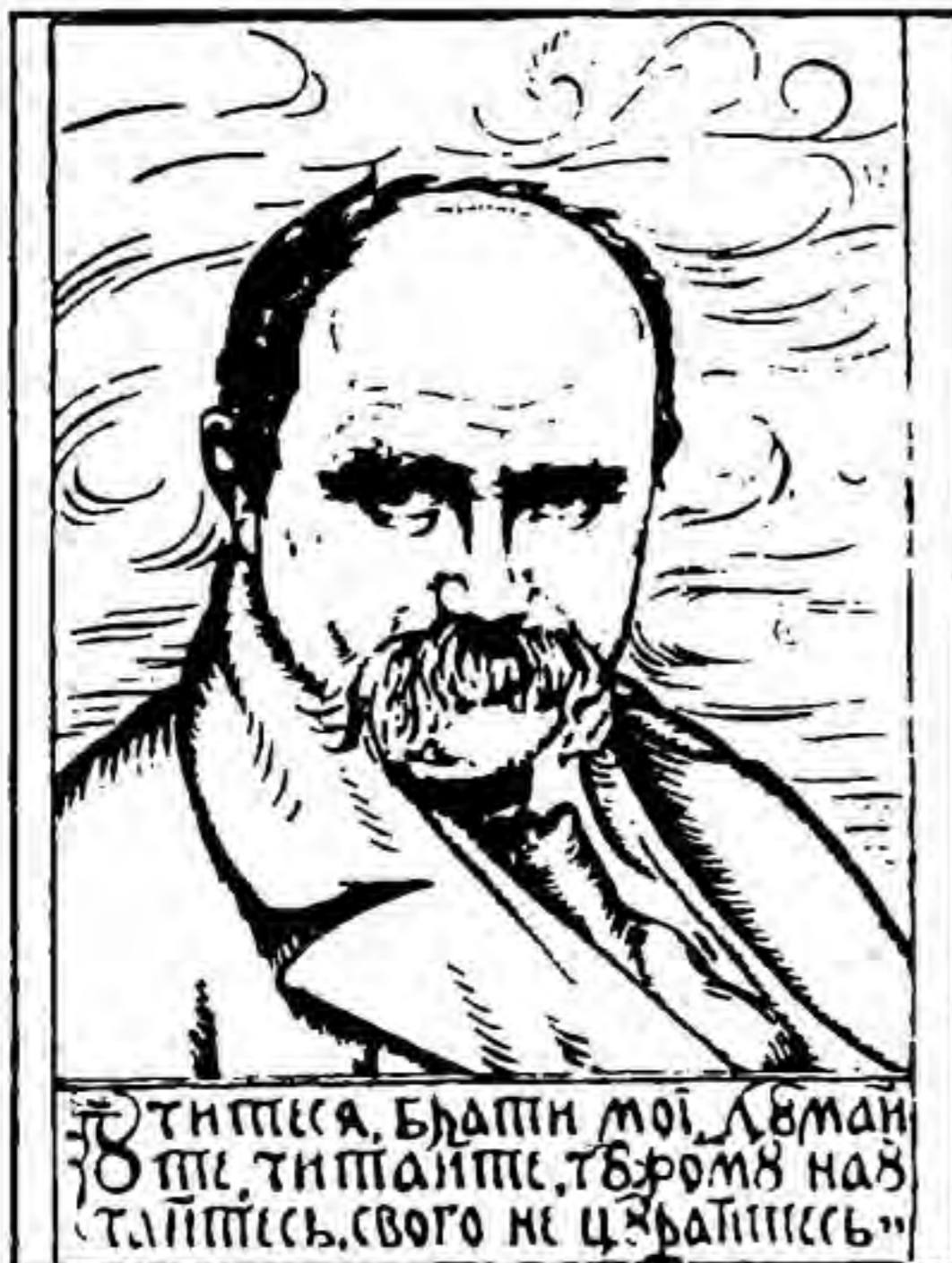
Бажано, щоб рецензований Словник-96 був у кожній бібліотеці як посібник, що полегшить виконання найрізноманітніших читацьких запитів щодо імен і прізвищ (особливо пов'язаних з обміном паспортів).

Декілька зауважень: автори і далі дотримуються думки: «Імена, що виникли й увійшли до широкого вжитку після революції 1917 р., позначені ремаркою «нов, (нове)» (Словник-96, с. 23). Кваліфікувати у кінці століття імена *Кім* (від початкових літер назви Комуністичний Інтернаціонал Молоді), *Октябрини* (від російської назви місяця, утворене на честь революції 1917 р.) чи *Ера* (від загальної назви ера) як нові, вважаємо, не можна. Ці знаки втратили не тільки свою новизну, а й номінативну цінність, тому знаходяться сьогодні у пасивному складі іменної системи.

Жаль, що при поясненні тенденцій розвитку в сучасній системі імен (Словник-96, с.7-19) автори не дають своїх рекомендацій щодо вживання літери *г* в іменах і прізвищах. Можливо, у довіднику варто було б певним чином кваліфікувати й такі варіанти, як *Коля, Толя, Тома* і под., оскільки на с. 20 зазначено, що в словнику знаходиться відображення і «розмовно-побутовий фонд українських імен». Викликає сумнів доцільність вживання терміна «йотований» у граматичному апараті (Словник-96, с.288), очевидною опіскою є написання *Егор* (Словник-96, с.21). Звичайно, подібні міркування - наше суб'єктивне бачення і розуміння іменного репертуару, вони ніяк не знижують цінності Словника-96.

«Людина - це творець імен» - стверджує А.Коваль у книзі «Слово про слово...» Ви можете побачити цю творчість, відчути її гармонію і красу (бо ж говоримо і про естетику імен), можете спостерігати за вживанням цих назв у художньому контексті, тільки розгорніть словник «Власні імена людей»-96 і в алфавітному порядку віднайдіть потрібне чоловіче чи жіноче ім'я.

З ФОНДІВ НБУВ

На початку століття українська інтелігенція і передова громадськість заходилися щодо зведення пам'ятника великому українському поетові Тарасові Шевченку в Києві. В різний спосіб збиралися пожертви. Одним з них було розповсюдження поштових листівок. Кілька з них придбав і видатний український книгознавець С.Маслов, у фондї якого (Інститут рукописів НБУВ, ф.33, од. зб. 7129) і було виявлено ці «листовні картки».

Н.С.

